

Cilt: 4, Sayı: 8, Temmuz 2016 / Volume: 4, Issue: 8, July 2016

ANTİK YUNAN'DA TARİHSEL NEDENSELLİK

In The Ancient Greek Historical Causality

Ardalan MOHAMMED AHMED*

ÖZ

Makalemiz, insanlık tarihini tanrılarla ve kaderle değil, gerçek sebeplere dayanarak açıklayan Herodot, Thucydides ve Polybius gibi büyük Antik Yunan tarihçilerinin eserlerindeki tarihsel nedensellik kavramını ele almaktadır. Antik Yunan tarihinde Herodot, olayları açıklamada mantıkla mitolojiyi birleştirmiş. Homeros ve Hesiod ise eserlerinde yaptıkları efsanevi açıklamalarla, Thucydides'in eserlerindeki mantık açıklamalarına kadar büyük bir geçiş evresi yaşanılmıştır. Polybius, tarihsel nedenselliği sadece geçmişi anlatmakla yetinmeyerek aynı zamanda tarihsel nedensellik fikirlerini daha büyük ve belirgin bir şolduğunaapsamını arttırarak ele almıştır. M.Ö 5. ve 2. yüzyıllar arasında yaşayan ünlü antik yunan tarihçileri Herodot, Thucydides ve Polybius ülkelerindeki gelişmiş olan felsefe ilmine tanıklık ederek felsefe ile tarihi birleştirme çabalarına girişmişler ve bunun sonucunda eleştirel tarih ve tarih nedenselliğinin başlamasına aracı oldular.

Anahtar Kelimeler: Antik Yunan, Herodot, Thucydides, Polybius, tarihsel nedensellik.

ABSTRACT

This research studies the reasoning idea with prominent Greece historians such as Herodotus, Thucydides and Polybius. Their importance is that they didn't describe humanity history through referring to the Goddesses and destiny, but they rather relied on factual reasons which mixed between logical reasoning and mythological reasoning in explaining the events. Homeros and Hesiodus works were corner stones of mythical reasoning, while Thucydides' were logical.

However, Polybius didn't follow the style of the latter in explaining the past, but he noticed that the idea of reasoning was clearer and he had greater awareness of

---

* Arş. Gör., Salahaddin University- Erbil, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
ardalan.muhammad11@gmail.com

its importance in writing the history, as it was followed in a deeper and greater manner. Furthermore, those three historians who lived between the second and the fifth century BC, witnessed the prosperity of philosophy in their nation, not to mention, they were deeply influenced by philosophy in recording the events with their critical mindset in following the reasons of the events.

Additionally, this work aims to study the reasons behind the master shifts of the incidents, whether natural disasters or human related reasons which are originally the main reasons for those thinkers research.

Keywords: Ancient Greek, Herodotus, Thucydides, Polybius, Historical causation.

Giriş

Antik Yunan'ın büyük tarihçileri olan Herodot, Thucydides ve Polybius'un fikirleri ve insanlık tarihine etki eden nedensellik anlayışına verdikleri önemleri dikkat çekicidir. Antik Yunan efsaneleri olayları doğa üstü güçlerle açıklarken Herodot bu olayları akıl ve mantık yolu ile açıklamaya çalışmıştır. Buna rağmen Herodot Antik Yunan'ın efsanelere dayanan tarih anlatımının etkisinden tam olarak kurtulamamıştır. Olayları efsanelere dayandıran tarih yazıcılığı ancak Yunan tarihçi Thucydides'in olayları gerçek sebeplerine dayanarak anlatması ile mümkün olmuştur. Ayrıca Antik Yunan tarihçisi Polybius, tarih nedenselliği anlayışının tarihin özü olduğuna vurgu yaparak, tarihi olayları kavramada sebep kavramının alanını genişletti ve iki tür sebep arasında bir ayırım yapmaya olanak sağladı.

Nedensellik fikrini diğer tarihçilerden ayrı bu üç tarihçinin anlayışında incelememizin üç tane temel sebebi vardır. Bunlardan birincisi, Antik Yunan'ın en büyük tarihçileri olmalarıdır. İkincisi ise tarihi felsefesinin düşünce ve açıklamaya yönelik temellerini atmış olmalarıdır. Bu tarihçiler geçmiş olayların sebeplerini araştırarak tarihçilerin dikkatlerini tarihsel gerçeklerin doğasını keşfetmeye odakladılar. Üçüncü sebep ise incelediğimiz konuyla ilgili bağımsız araştırma ve incelemelerin az olmasından kaynaklanmaktadır.

Elbetteki Antik Yunan'da bir çok tarihçi bulunmaktaydı. Fakat bu tarihçilerden bazıları olayları sadece yazmakla yetinmiş bazıları ise olayları efsanelere dayandırarak ele almışlardır. Bunların eserleri ise ya zaman içerisinde kaybolmuş ya da günümüz çok azı ulaşabilmiştir.

Araştırmamızda ele aldığımız tarihçilerin tarih nedenselliği konusundaki fikirlerinin bir kısmını yazdıkları eserlerden çıkarmakla beraber bir kısmını da söyledikleri fikirlerinden çıkardığımızı belirtmek isteriz. Ayrıca ihtiyaç olmadığı sürece ana konumuz haricinde başka bir konuya girmekten kaçındığımızı da ifade edelim.

ANTİK YUNAN'DA TARİHSEL NEDENSELLİK

Tarih bilinci ilk defa Yunan tarihçisi Herodotusla birlikte ortaya çıkmıştır. Herodot (M.Ö 425-384) tarihi bazı olayların belli bir zaman diliminde ve belirli bir yerde meydana geldiğini ve bu olayların sebepleri ve sonuçlarının olduğunu fark

etti. Ayrıca Herodot meydana gelen bu olayların tanrılar tarafından değil de insanlar tarafından gerçekleştirildinin farkına varmıştır. Bu nedenle olayları yazarak onları ölümsüzleştirmiş ve günümüze kadar ulaşmalarını sağlamıştır. Herodot'un Yunan ve Pers savaşlarını anlatan eseri günümüze kadar ulaşan en eski Yunan eseri olup batı uygarlığının bildiği ilk tarih kitabı sayılmaktadır. Yaşadığı dönemde Herodot, güneyde Mısır'a, Doğuda Babil'e ve kuzeyde Karadeniz kıyılarına seyahat etmiş ve buralarda gördüklerini yazarak *Tarihin Babası* olma ünvanını kazanmıştır. Herodot tarihi kitabı tarihsel nedensellik ile ilgili bazı fikirleri ele aldığı için bunları incelememiz ve analiz etmemiz icab etmektedir.

Birinci olarak Herodot, Yunanlılar ile Persler arasında meydana gelen savaşları ve bu savaşların sebeplerini yazarak olayların ölümsüz olmasını sağlamıştır. (Herodotus,1952: 1). Herodot'un yazdıklarından kendisinin bir rivayetçiden ziyade gerçek bir tarihçi olduğu ve rivayetçi tarih anlayışı yerine Yunan kökenli bir kelime olan *Historiae* ifadesini kullandığı görülmektedir. *Historia*, doğru sonuçlara ulaşmak için araştırma ve soruşturma anlamına gelmektedir. Bu kelimeyi kullanarak Herodot bize olayların gerçek nedenlerini araştırdığını ve bunların bir rivayet olmadığını ifade etmektedir. Herodot, tarihi olaylar hakkında duyduğu rivayetleri eleştirel bir tutumla analiz ederek olayların gerçek sebeplerini araştırarak yazmıştır.

İkinci olarak, Herodot olayların tanrılar tarafından değil de insanlar tarafından yapıldığı açıklamaktadır. Bu da tarihi olayların nedenlerinin Tanrıdan ziyade insanlardan kaynaklandığını ortaya koyması bakımından önemlidir.

Üçüncü olarak, bu tarih yazımı bize Yunan ve Doğu halklarının şanlı ve muazzam eserleri olduğunu göstermeye çalışması bakımından önemlidir. Ayrıca insanlık tarihi yazımını değiştirmeye sebebiyet vermesi açısından tarihi bir olay olarak ele alınmasını da hak etmektedir.

Dördüncü ve son olarak, Herodot kitabının girişinde açık bir şekilde Pers ve Yunan savaşlarının sebeplerini takip edeceğini söylemesine rağmen üstü kapalı bir şekilde de tarihçileri, insan faaliyetlerinin akıl ve mantık kuralları çerçevesinde değerlendirmelerde bulunmaları konusunda davet etmektedir. Böylece geçmişte yapılan insan faaliyetlerinin sebepleri ortaya çıkarılarak insanları bu faaliyetlere iten nedenler ortaya çıkarılmaktadır. Bu konuda tarihçi Kolonj, "Herodot, tarihi olayları açıklarken sadece düşünmekle kalmamakta aynı zamanda bu olayları incelerken insanların takdirine de yer vermektedir. Bu olayları meydana getiren insanlar olduğu için olayların sebeplerini anlamak da insanın fikirlerinde bulunmaktadır (Yahya, 1998: 247).

Herodot, olayların yakın ve uzak sebeplerinin olduğunu bilen bir tarihçiydi. Yunan-Pers savaşlarının sebeplerini araştırırken Perslerin kökenlerini ve onların devletlerinin tarihini araştırmaya çalıştı. Savaştan önceki diplomatik ilişkileri araştırdı ve savaşa direk veya dolaylı bir şekilde katılan devletleri bir bütün olarak gözler önüne sermeye çalıştı. Bunun yanında bazı kralların kişiliklerini ve yönetim biçimlerini de araştırmayı unutmadı. Her iki bölgedeki grupların çatışmalarını da inceledi. Herodot'un yaptığı bu kapsamlı araştırma, kendi halkının ve o dönemdeki

Antik Yunan'da Tarihsel Nedensellik / Ardalan Mohammed Ahmed

bütün halkların tarih yazmalarına vesile oldu. Herodot bütün bu çalışmalarında nedenselliği açıklamaya çalışıyordu (Kolincud,1968: 75).

Herodot, İki taraf arasında meydana gelen savaşın sebeplerini açıklamaya çalışırken iki temel düşünceye varmıştır. Birincisi, bu savaş Avrupa ile Asya veya batı ile doğu arasındaki savaş zincirinin bir halkasıydı. Buna delil olarak da daha önce gerçekleşen savaşları göstermektedir. En önemlisi ve en tehlikelisi Truva savaşları idi. Bu savaş Herodot'a göre savaşın erken aşamalarından biri. Bu savaşta Helen halkları (batı) Truvaya (doğu) saldırmak için bir ittifak kurdu. İkinci düşünce, dünyanın temel olarak batı ve doğuya ayrıldığıdır ve bu ayrılık birinci derecede kültürelidir. Bu da onu birçok sıradışı hayali hikayeleri ve haberleri anlatmaya itmiştir. Çünkü bunlar kültürün bölgeden bölgeye değiştiğini göstermektedirler.(Abadi, 2002: 12).

Herodotun olayların doğal nedenlerini araştırması ve gerçekler ile efsaneler arasında ayırım yapması ve tarihsel belgeleri eleştiriye ve analize tabi tutması ve Homeros ile Hesiodos'un (yunanlılara tanrıların soylarını ve lakaplarını ve herbirinin mertebesini ve görevini ve şekillerini yazdıklarını) (Badavi, 1966: 155-156) söylemesine rağmen diğer bir taraftan insanların kaderlerinin yüce bir güçten etkilendiğini söyler. Çünkü tanrılar vardır ve hepsinin yücresi olarak milletlerin işine kesin bir şekilde müdahale ederler (Herodot, 1955: 632). Buna örnek olarak Truva halkının yenilgisinin ilahi bir yenilgi olduğunu söyler. Çünkü tanrılar büyük hataları cezalandırır (Herodot, 1978: 822). Bunun yanında bir efsaneyi başka efsanelerle yalanladığını da görürüz. Buna örnek olarak da Homeros , Truva savaşının, Truva kralı Paris'in Sparta kralının karısı olan Helena'yı kaçırmayla başladığını eleştirdi ve başka efsaneleri delil olarak gösterdi. Halkalar arasındaki savaşların bir kadını kaçırmakla ortaya çıkmayacağını altını çizdi (Abadi, 1989: 12). Bunun yanında bir çok hurafeyi kabul etmekte tereddüt etmez. Buna örnek olarak Ledmiyyunluların, eristezin kemiklerini Spartaya getirdikleri için savaşı kazandıklarını söyleyen efsaneyi kabul ettiği gösterilebilir (Durant, 2001: 330). Bu yüzden tarihsel sebepleri araştırırken bilimsel nedensellik ile mitolojik nedenselliği birleştirdiğini söyleyebiliriz (Sarton, 1978: 164).

Buna rağmen ilgisi birinci derecede insan kişiliklerinin güdülleri ve yaptıklarında idi (Hadas, 1978: 417). Olayları açıklaması dünyevi ve insani ibaretlerle ve iyonyalı düşünceyle ahenkliydi (Tolfsen, 1967: 21). Bunun yanında değindiği birçok konuda akli, efsanelere baskın geliyordu. Çünkü sofistlerin döneminde yaşamıştı ve eleştirel düşüncelerinden etkilenmişti (Muhammed, 1993: 221). Herodot aynı zamanda coğrafi verilere önem vermiştir. Buna örnek olarak "Mısır Nilin hibesidir"(Herodot, 1952: 74) deyimini örnek gösterebiliriz (Jerry, 1972: 82).

Bu gerçeklere dayanarak, Herodot'un olayları açıklamaya çalışması, Homeros'un ve Hesiodos'un eserlerindeki efsanevi açıklamalardan Thucydides'in eserlerindeki mantık açıklamasına büyük bir adım sayılır. Bu da aşağıdaki paragrafta inceleyeceğimiz konudur.

Antik Yunan'da Tarihsel Nedensellik / Ardalan Mohammed Ahmed

Başka bir yunanlı tarihçi olan sokididese Thucydides'e (M.Ö 460- 400) gelince, tarihsel nedenselliği neredeyse efsanelerle kader ve tanrılarla bağlantılı herşeyden özerk bir hale geldiğini görebiliriz. Çünkü tarihsel olaylara insanın yaptıklarının sonucu olarak baktı ve onları akli takip ederek ve doğal sebeplere dayanarak anlayıp açıklaya biliriz. Bunun yanında unutmamak gerekir ki Tukides, Atinada felsefenin gelişmesine tanıklık etti ve özellikle sofistlerdeki eleştirel düşünce başta olmak üzere ondan etkilenmesi kaçınılmazdır.

Thucydides tek kitabı olan peloponez savaşları'ndan (Kent, 1981: 291) tanınır. Bu kitapta bir taraftan Atina ve müttefikleri; diğer yandan Sparta ve müttefikleri arasında meydana gelen savaşı anlatmaktadır. Bu iki taraf arasındaki savaşı baştan (M.Ö 450) sona (M.Ö. 404) kadar yaşamasına rağmen bilinmeyen sebeplerle M.Ö. 411 yılında durmaktadır. Gördüğü olayları Bilimsel ve tarafsız bir şekilde açıkladı. Bu yüzden "bilimsel tarihin babası" lakabını haketti.

Thucydides'e göre tarihteki değişimin temel sebebi insan iradesidir. Bu yüzden insanların kaderlerini doğa üstü güçlerin tayin ettiğini reddetti. Kabul ettiği tek dışsal güç ise tesadüftür. Ancak bu gücün kesin etkisi olduğuna inandığını söyleyemeyiz. Çünkü savaş analizi ve açıklaması tesadüf ögesinin kesin sonuçlu olmadığını göstermektedir. Buna örnek olarak savaşın ilk aşamasında salgın hastalığının tesadüfen Atina' da yayılmış ve büyük ölçüde Atina' yı gelecek yıllarda herhangi bir başka şeyden daha çok zayıflatmış olsa da bitirici veya yok edici olmadı. Bazı tehlikeli sonuçlarından biri Atinalıların psikolojisini etkilemesiydi. Ancak sokidides salgın hastalığı ilahi bir olay olarak kabul etmedi. Sadece daha önce tahmin edilemeyen bir olaydı, düşmanın ne yapacağını bilememesi gibi. Ondaki tesadüfün anlamı bizdekinin aynısıdır. Çünkü dünyamızdan üstün bir gücün veya iradenin müdahale ettiği anlamına gelmez. Sadece tahmin edilemeyen bir ögeyi temsil eder. Thucydides meçhulun olduğunu itiraf eder ancak anlaşılabilir birşeyin olduğunu reddeder. Ve meçhulu insanın hayatındaki en zayıf yere indirger (Bury, 1958: 130).

O zaman insan dışında bir egemen güç yok, bunun yanında kaderin kaçınılmaz hükmü de yok. Bazen tanrılara işaret etmesine rağmen ona göre tanrıların önemi sadece inanan insanlarda doğurduğu psikolojik etki açısından önemliydi. İnsanlar tanrılara sadece doğal yollarla açıklayamadıkları olaylarda sığınır. Thucydides bununla ilgili şunları söyler ((bazıları, bütün güven sebeplerinden yoksun kaldıkları zaman görünmeyene ve kehanete ve başka şeylere yönelirler)). Buna ek olarak da bu faaliyetlerin insanları harcadığını söyler (Jerry, 1972: 83). Bu da Thucydides'e göre bazen farkedemesek de olaylarda her zaman doğal sebeplerin var olduğunun anlamına gelir.

Bu yüzden Thucydides, Peloponez savaşlarının sebeplerini araştırırken olayları gerçekleştiren güçlerle ilgili, tarihin yapıcısı insandır diyen teoriden başka hiç bir teori kabul etmiyordu.

Thucydides: " belki de hiç kimse yunanlıların neden böyle büyük bir savaşa neden kalkıştıklarını sormamıştır. Ona göre gerçek sebebi ancak gizli tutulan,

Atinanın gücünün artması ve Spartada yarattığı korkudur savaşı kaçınılmaz kılan” (Tholfsen, 1980: 31).

Böylece Thucydides Atinalılar'ın gücünün artmasından dolayı Spartalılar'da yarattığı korku sonucu Spartalılar'ı savaşa zorladığını ve Atina'nın suçlu olduğunu düşünür. Bu yüzden Spartalılar'ı barış anlaşmasını bozduklarıyla suçlayamayız çünkü bunu yapmak zorundaydılar”. Bu korku başka bir çıkar yol bırakmamıştı onlar ya da en azından onların inandığı güçlü bir sebepti (Bolunun, 2005: 35).

Atina'yı, Spartalılar'ı savaşa zorlayan ve korkutan büyük bir askeri güç yapan şey nedir diye düşünürsek, Thucydides'in birçok sebebe işaret ettiğini görürüz. Birinci sebep siyasidir. Çünkü demokratik yönetimiyle büyük güç elde etti ve bu güç Atina İmparatorluğu'nu kurmakta kendini gösterdi. Bu imparatorluk Atina'nın demokratik egemenliği altında büyüdü ve gelişti. Bu da Atina İmparatorluğu'nun gelişmesinin demokrasinin gelişmesiyle bağlantılı olduğu anlamına gelmektedir. Bunun yanında Sparta'daki yönetim toplumdaki en üst kesimin hükmü olan oligarşiydi (Abadi, 2002: 29). İkinci sebep ekonomikti. Çünkü Atina bir deniz ülkesiydi ve bu da onun ticaretini ve donanmasını geliştirmesine sebep oldu. Sparta ise bir kara ülkesiydi ve tarıma dayanıyordu (Thucydides, 1988: 741). Üçüncü bir sebep ise Atinanın kişiliğindedir. Bu kişilik hiperaktif, atılgan, isyancı ve rahatsız ediciydi “ ne kendilerini rahatlatırlar ne de başkalarının rahat etmesine izin verirler”. Peloponezli ise yavaş hareket etmelerinin yanı sıra çok dikkatliydi. Özellikle Spartalılar'ın “ başarıda çok sevinmezler başarısızlıkta da umutlarını yitirmezler” öz güvenleri yüksekti.

Thucydides kişileri yazmaktan çok olayları anlatmaya meyilli olmasına rağmen normal olmayan kişilerin tarihteki tehlikesini itiraf eder (Durant, 2001: 333). Bu yüzden briklesin demokratik partinin başkanlığına gelmesini isterdi. Bu parti Atina'nın M.Ö 5. yüzyılda imparatorlukta başa geçmesinde büyük rol oynadı. Başkanlığı Spartayla savaşın ilk yıllarına kadar sürdü. Bu yüzden Thucydides'in briklesin başkanlığını Atina' nın yükselmesinde büyük katkısı olduğuna inanması dördüncü bir sebep sayılır.

Böylece askeri faktörü savaşın temel sebebi olarak görebiliriz. Diğer faktörler ise dolaylı sebeplerden sayılırlar. Başka bir deyişle savaş, biri kara gücü, diğeri ise deniz gücü olmak üzere iki güç arasındaki bir savaştan ibaret değildi. Bunun yanında oligarşi ile demokrasi arasında bir savaştı ve denize dayanan bir ekonomi ile tarıma dayanan bir ekonomi ve iki tür kişilik, biri devrimci diğeri gerici arasında bir savaştı.

Yukarıda anlatıklarımızdan belli oluyor ki Thucydides görünen dünyanın hareketinin sebebi insanlığın kapsamı dışında kalan temeller değil deneyimlerdeki doğa gücüdür (Bluhm, 1972: 123).

Bunun yanında tarihsel sebeplerin çeşitliliği okuluna tabi olduğu görünmektedir. çünkü peloponez savaşlarının sebebini araştırırken tek bir faktöre değil birçok faktöre başvurdu.

Antik Yunan'da Tarihsel Nedensellik / Ardalan Mohammed Ahmed

Thucydides : “ Korkarım ki bu kitabım pek çekici olmayacak çünkü hayal ürünü hikayelerden yoksun” dediğinde (Danto, 1971: 28). Herodot'un yaptığı gibi kitabında olayları anlatmakta efsanelere ve hurafelere başvurmadığını ispatlıyor bunun yerine akla ve mantığa dayanan deliller bulmaya çalıştı.

Thucydides, yazdığı eseri “ geçici bir çekicilik alsın diye “ değil “bütün zamanların sultanı olsun”.diye yazmadığına vurgu yapar. Çünkü kitabına kalıcı bir önem istiyordu. Kitabındaki kalıcı önemi, bir parçayı (peloponez savaşı) anlatırken aynı zamanda bütünü (genel olarak bütün savaş) anlatmaktaydı. Bunu önceki paragrafın devamından anlayabiliriz “ ancak geçmişi bilmek isteyen araştırmacılar tarafından gelecekte olacak olan olayları bilmekte bir vesile olarak görülürse şartların aynı olması şartıyla buna razıyım”(danto, 1971: 28).

Bu önemli paragraf Thucydides 'in tarih tekrardan ibarettir temeline dayanan tarihsel felsefesine de ışık tutmaktadır. Tarihihin görevi geçmiş ya da geleceği bilmek değil sadece geleceğin resmini tahmin yoluyla çizmektir. Çünkü ona göre insani olaylar kendini tekrarlıyor. Kısacası Thucydides demek istediği, bilim adamlarının dediği gibi şartlar aynı olduğunda sonuçlar da aynıdır. Tarihihin gözönünde bulundurması gereken, ona göre zamanın ve yerin değişmesiyle değişmeyen şartlar insan doğasıdır. Böylece geçmişini incelemek tarihçileri insanlar arasında çıkacak olan çatışmaları tahmin etmekte yardımcı olabilir.

Doktorların klinik raporlarıyla hastalıklarda gerçekleşecek değişiklikleri bilmeleri gibi .(Sarton, 1978: 182).

Belli ki Thucydides tarih tekerrürden ibaret ve insan doğasının değişmediği süre, insan tarihindeki aynı sebepler aynı sonuca vardığına inanırdı.

Atinalı tarihçi olan ksenofon M.Ö. 430- 353 Thucydidesin tarihini tamamlamaya karşı çıkmış olmasına rağmen, yazdığı kitaplar olayları yüzeysel bir şekilde anlatmaktan ibaretti ve Thucydidesle kaybolan efsaneler kendini yeniden göstermiş ve sokratesin arkadaşı olmasına rağmen olayları açıklamada doğa üstü güçlere dayanır (Durant, 2001: 431). Bu yüzden bunu atlayacağız ve sokrat gibi hatta belki de ondan daha büyük bir tarihçiyi yaklaşık iki yüzyıl bekleyeceğiz bu tarihçi insan tarihindeki sebepleri araştırırken sadece öncekindeki düşünceyi devam ettirmekle kalmamış aynı zamanda tarihsel nedensellik anlayışında önemli fikirleri açıklayan bolibiyostur.

Yunan büyük tarihçilerinin üçüncüsü olan Bolybius'a (M.Ö 230 – 120) geldiğimizde, tarihsel nedensellik fikrinin daha açık ve anlaşılır olduğunu ve daha kapsamlı bir şekilde ele alındığını görürüz. Bu da ona göre tarihin önemi, olayların sebeperini bilmekle olduğununun doğal sonucudur. Bolybius günümüze sadece ilk beş bölüm ve diğer bölümlerden bazı parçaların geldiği, kırk bölümden oluşan “ genel tarih” adlı kitabıyla ünlü oldu. Kitabının temel hedefi romalıların M.Ö. 221'den 168'e kadar dünyaya egemnliklerinin sebebini açıklamaktır. Kitabın girişinde M.Ö. 264'den 220'ye kadar romalıların tarihini anlatmaktadır, ve sonucunda ise M.Ö. 168'den 146'ya kadar gerçekleşen olayları anlatmaktadır. Genel

tarih kitabını yazmada ona yardımcı olan Makedonya' nın Roma'ya karşı yenilgisinden sonra birçok kişiyle birlikte sürgün edildiği Roma'da ikamet etmesi.

Bolybius: 'hangi akıl, ne kadar cahil ve umarsamaz olursa olsun, 53 yıldan daha az olan kısa bir sürede bütün dünyanın rakipsiz romanın egemenliğine geçmesine sebep olan taktiği öğrenmek istemezki, ya da bu başarıya sebep olan siyasi yapılanmayı anlamak istemez- ki bu başarı insanlık tarihinde benzeri görülmeyen bir başarıdır'(Toynbee, 2003: 54).

Ancak Bolybius'un bu önemli soruya olan cevabını öğrenmeden önce tarihsel yazılardaki ve tarihe genel bakışındaki nedensellik anlayışıyla ilgili üç temel notadan bahsetmek yerinde olacaktır.

İlk olarak, tarihçinin sadece geçmiş olayları anlatmakla yetinmesi uygun olmadığı ve olayların sebeplerini ve karşılıklı ilişkilerini takip etmesi gerektiğinin altını çizmesiyle ilgilidir, çünkü okuyucunun sadece savaşları ve kuşatmaları ve halkların köleleştirilmesini okumakla hiç bir fayda sağlamayacak bu yüzden bir tarafın yenilgisinin sebeplerini ve diğerinin zafer sebeplerini herbirinin kendi açısından incelemesi gerekir. Olayların sonuçları okuyucuyu sadece mutlu eder ancak geçmiş olayları incelemek gerçek araştırmacıya fayda sağlar. Bir olayı deteylrına kadar incelemek diğer bütün araştırma incelemelerinden daha iyidir (Toynbee, 2003: 185), Bolybius bu paragrafta nedenselliğin tarihsel yazının özü olduğuna vurgu yapar. Çünkü sebepleri bilmeyen gerçeklerin hiç bir önemi yok. Basit bir anlatım biçimi bizi teselli edebilir ancak bizi aydınlatmaz ve davranışlarımızı düzeltmez. Bu da tarihin pratik bir hedef olduğunu ancak sebepleri araştırmadan bu hedefin asla gerçekleşmeyeceği anlamına gelir.

İkinci olarak ise tarihe bakış açısı bağlamında arka arkaya gerçekleşen olaylardan ibarettir ve her olay kendisinden sonra gerçekleşen bir olayın sebebidir, olayların uzak sebeplerini de araştırmak gerektiğini anlayarak, yakın sebep ile uzak sebep arasında bir ayırım yaptı, çünkü genellikle ilk olaylar sonrakinin sebepleri olmaktadır. Ona göre, tarihçiler ve tarihi inceleyenler için, herhangi bir olay zencirini ve gelişmesini açıklayan sebepleri bilmekten daha önemli birşey yok. Ancak münasebetle sebep arasındaki farkı anlamaktaki başarısızlık yüzünden, bu sorunla ilgili birçok tarihçinin yazılarında sorun oldu (Abadi, 2002: 36). Bu iki tür arasındaki farkı açık bir şekilde koyan ilk kişi Bolybius'dur.

Üçüncü ve son olarak ise tarihinin kapsamıyla bağlantılıdır, Tukidids'in tarihi bölgesel ve yunanla sınırlı ise Bolybiusun tarihi kapsamlıydı ve Akdeniz milletlerini kapsadı. Heroidot'u ' tarihin babası' ve Tukidids'i ' bilimsel tarihin babası' olarak görüyorsak Bolybiusda 'kapsamlı tarihin babası' lakabını hak ediyor. Bu yüzden gururla şunları söylediğini görürüz: 'belirttim ki, zannımca, belli bir grup olayları değil dünya çapında olanları yazmayı üstlendim, ve abartılı olarak da söyleye bilirim ki benden öncekilerinden daha kapsamlı bir alanda çalıştım'. Çünkü tarihsel olayları detaylı bir şekilde bilmek için ve yakın ve uzak sebeplerini bilmek için daha kapsamlı ve bilinen bütün milletleri incelemek gerekir olduğuna kesin bir şekilde inanıyordu. tarih olayları eski dönemlerde, dediği gibi 'bölgesel ayrılıkları kadar sebepler ve sonuçlar açısından da bir birinden ayrı ve uzak olmasına karşın o

dönemden sonra tarih, birleşik bir görüntü kazandı, İtalya ve Afrikada olanlar Asya ve Yunan'da olanlarla bağlantılıydı sanki dünya tarihi tek bir yere doğru gidiyordu' (Bury, 1958: 223). Tarihsel yazıda olan bu büyük değişiklik, parça özellikli bir tarihten dünya olaylarının aşamaların kapsayan genel bir tarihe değişmesinin sebebi kesinlikle siyasi ve askeri değişikliklerdir ve bu değişiklikler şehir devletlerinden herodotun ve Tukidids'in dönemine sonra da Bolybius'un yaşadığı roma dönemine gelmesine sebep oldu. Bunun doğal sonucu ise Bolybius'ta olduğu gibi tarihsel olayların sebeplerini araştırmak daha karmaşık bir hale gelmesidir. Çünkü olayların sebeplerini sadece geçmişte değil aynı zamanda dünyanın değişik bölgelerinde de aramak gerekir çünkü dünya artık bir bütün haline gelmişti.

Şimdi Bolybius'un bu üç noktadan önce sorduğu ve Roma'nın büyük devlet korma başarısıyla ilgili olan soruya dönelim. Gerçekte bu soruya cevabı, insanlık tarihindeki hareket gücü düşüncesiyle sıkı sıkıya bağlantılıdır.

Halkın inadığı kader adında insan üstü bir gücün olduğuna, olayları etkilediğini ve beklenmedik yollara saptırduğuna inanırdı. Kitabımın girişinde şunları yazdı: bütün dünyanın ve tarihin tek bir yöne Roma imparatorlupuna yönelmesinin sebebi kaderdir çünkü o gücünü sürekli bir şekilde insan hayatında göstermektedir ve birçok değişikliğe neden olmaktadır. Bolybius bir çok yazıda kaderin önemli rolünü itiraf etmektedir bunun yanında istikrarsızlığını ve çelişkili olduğuna işaret eder.

Ancak bazı yazılarda Bolybius bundan tamamen farklı görünmektedir çünkü felaketleri ve kişilerin kötü şanslarını kadere bağlamayı yazarlarda bir kusur olarak görür ve insanın açıklayamadığı olayları kadere ve tanrılara bağladığına inanır,(ancak belli bir olayın sebebini açıklaya bildiğin zaman, bence bunu tanrılara bağlanmamalı). Bunun yanında insandan kaynaklanan birşeyi kadere veya tanrılara bağlamayı rededer.

Bu bize Bolybius'un dış güçlerin etkisini en düşük seviyeye indirmek istediğini gösterir. Ancak bazı yerlerde bunun tam tersini göstermektedir. Çünkü sayıları az olan ve küçük bir toprak parçası üzerinde yaşayan AHİYYUN halkının gücünün ve başarısının sebeplerini araştırırken belliki kaderle veya tesadüfle ilgili konuşmamız uygun değil, bu basit bir açıklama olur bu yüzden sebebi araştırmamız gerekir çünkü doğal ya olağan dışı olsun hiç birşey sebepsiz olamaz.

Bu görüşü yazdığında birinci görüşüne ters bir bakış açısına varmıştı. Bunu da geçerek bu yeni görüşünü Roma imparatorluğuna da uyguladı.

Geçmişte Roma'nın başarısını kadere bağlarken şimdi aunu özgüvenle Roma'nın başarısının arakasında kaderin olduğunu ifade eden teoriyi inkar ediyor . bunun yanında Romalıların egemenliğinin tanrı tarafından çizildiğini de inkar ediyor: bazı Yunanlıların zannettiği gibi Romalıların başarısı kadere bağlı değildir, başarıları bilinmeyen bir sebepten dolayı değildi. Başarıları tamamen doğal birşeydi, ve eğitimlerine ve çalışmalarına bağlıydı. Onlar egemenlik için ve büyük bir devlet için çalıştılar ve bunu başardılar (Cibon, 1997: 235).

Antik Yunan'da Tarihsel Nedensellik / Ardalan Mohammed Ahmed

Bolybius bu önemli paragrafta bir Roma iline dönüşen Yunan halkı Roma'nın başarısını özelliklerine değil, kader bağladığına işaret etmektedir. Böylece Roma'nın dayandığı temelleri gözlerinin önlerine sererek onları batıl düşüncelerden kurtarmaya çalışıyordu.

Şüphesiz ki küçük bir şehir olan Roma'nın imparatorluk olacak kadar büyümesi Jibunun dediği gibi felsefi bir aklıla açıklanması gerekir. Çünkü nadiren gerçekleşen olaylardan biridir. Bu başarının birçok sebebini söylemesine rağmen ekonomik faktörü görmezden geliyor. Bu da bu faktörün tarih mecrasında ona göre pek bir öneminin olmadığını göstermektedir. Bu sebepleri dört başlıkta özetleyebiliriz. Birinci sebep siyasadır. Romalılar tarihlerinin erken dönemlerinde sağlam bir siyasal yönetim kurmayı başardılar bolibiyos bu yapılanmayı en mükemmel siyasal anayasa olarak görür çünkü krallık, Aristokrasi ve demokrasi yönetim biçimlerini kapsamaktadır. İkinci sebep askeri sebeptir, çünkü her Roma vatandaşı on yıllık bir süre askerlik yapmak zorundaydı. Üçüncü sebep ahlaki sebeptir vatandaşların bir birilerine sadık olmasında görünüyordu ve eğitim ile dinle destekleniyordu. Dördüncü sebep ise Roma halkının doğasıyla ilgiliydi çünkü korkuyu ve rahatlıkla durmayı bilmeyen bir halktı (Bury, 1958: 203).

Yukarıda gördüklerimize göre Bolybius ilk başta dünyayı yöneten ve olayları normal yolundan saptıran doğa üstü bir gücün olduğuna inanıyordu. Ancak hayattaki tecrübeleri ve tarihi derin bir şekilde incelemesi sonucu giderek doğa üstü gücün etkisini azaltmaya yöneltti sonunda ise bu gücün bilimsel tarihçi için hiç bir önemi olmadığını vardı.

Böylece hiç birşey doğal bir sebepsiz olmadığına ve kaderin etkisi batıl birşey olduğunu ifade eden düşünceye vardı.(Abadi, 2002: 43).

Bolybius'la ilgili konuşmamızın sonunda, olayların sebeplerini araştırırken gerçekçi ve akılcı ve insanlık tarihini açıklamada doğa üstü güçlere dayanmayı reddeden biri olduğunu söyleyebiliriz.felsefi bir ruh ve eleştirel analizci bir zihniyet ile yaşadığı dönemin tarihini yazdı. Büyük ihtimalle Aristo'nun felsefesi bu ruhun ve zihnin üzerinde büyük etkisi vardı.

Yukarıdaki paragraflardan anlaşıldığı gibi Yunan'daki M.Ö. 5. ve 2. yüzyılda tarih yazımının doğuşu ve gelişmesi geçmişteki insan olaylarının yazımında nedensellik fikrini kullanmaya başlamalarıyla bağlantılıydı. Bu dönemde Herodot, Thucydides, Bolybius gibi tarihçiler ortaya çıktı ve önemli olayların gerçekleştiğinin farkına vardılar ve bu olayları sadece anlatmak yetmez aynı zamanda sebeplerini de araştırmak gerektiğini anladılar. Bu araştırma kapsamında aklın anlayabileceği sebepler ile anlayamayacağı sebepler arasında bir ayrım yaptılar ve ilkin kabul edip diğerini reddettiler. Ve açıkladıkları olaylara her olayın bir sebebi var diyen ve insan kendi tarihinin kurucusudur diyen teoriden başka belli bir teori uygulamadılar. Ve tarihlerinin olaylarının sebeplerini bilmek için araştırmayı bir yol olarak izlediler. Tarihsel sebepleri araştırmaları mantıksal felsefeye dayandığını söyleyebiliriz çünkü insanlık tarihini hareket ettiren siyasi ve ekonomik vs. faktörler olduğunu düşünüyorlardı.

KAYNAKÇA

- BADAVİ, A. (1966.), *Herodotus Ethadas an Misir*, Kahira.
- BLUHM, W.T. (1972). *Thucydides, Article in the Encyclopaedia of Philosophy Macmillan and Free press*, The New York
- BOLON, D. (2005). *Thucydides Bahs fi Tarih Falsafa*, Kahire.
- DIYURANT, W. (2001). *Ksetül Hazara*, (Çev: M., Bedran), Kahire,.
- HADAS, Elizabeth C. Herodotus. (1978). *Article in Encyclopeadia International*, Lexicon pulications,
- Herodotus, Article in(*Encyclopaedia of Religion and Ethics*, T and clark, edinburah, 1955, vol.vi.
- HERODOUT (1978). Article in, *The New Encyclopadia Britannica, Macropaedia*, The University of Chicago,
- İBRAHİM, Abd-gani Abd-aziz (1999). *Tarih ve Tafsir ve Kitabe*, Sudan, Hartum.
- JERRY, Albin, G. (1972) *Al-Mazahib Kubra fi Tarih*, (Çev: Zwkan Kırkut), Beyrut.
- KOLNCUD, R.G.(1968). *Fkrat Tarih*, Bagdad.
- MUHAMMED, Abd-minem Raşad. (1993). *Yonan ve Roman*, Musul.
- SARTON, C. (1978). *Tarih Rlim*, (Çev: Ali Ahmed), Kahire.
- SARTON, C. (1952). *The History of Herodotus*, Great Books, vol.6, the University of Chicago.
- THUCYDIDES. (1988). Article in *The New Encyclopaedia Britannica, Micropaedia*, The University of Chicago.
- TOLFSEN, Trygve R.(1967). *Historical Thicking*, Horper and Raw, The New York.
- TOYNBE, A. (2003). *Tarih Hazara Hilinya*, Kahire.
- YAHYA, L. A. (1998). *Yonan fi Tarih Hazari*, Beyrut.